

Květák jako luxus

Kód OVU	JJK-CJL-001-ZV9-005
Znění OVU	Rozvíjí své znalosti o skladbě a funkčně je využívá.
Úroveň	Splněno
Název ilustrativní úlohy	Květák jako luxus
Časová dotace	90 minut (2× 45 minut)
Anotace	Úloha vede žáka k vědomé práci s větnou stavbou jako prostředkem významu, stylu a účinku textu. Žák analyzuje funkci syntaktických řešení v autentickém textu, vytváří a porovnává jejich alternativy, volí vhodnou podobu podle komunikačního účelu, samostatně reviduje problematickou konstrukci a získané poznatky využívá ve vlastní tvorbě.
Popis ověřování	Úloha ověřuje, zda žák dokáže v autentickém textu rozpoznat a vysvětlit, jak větná stavba, spojování vět a slovosled spoluvytvářejí význam, důraz, rytmus a účinek sdělení. Žák porovnává více jazykově vhodných podob téhož nebo velmi blízkého sdělení, volí mezi nimi podle účelu a charakteru textu, samostatně reviduje problematickou konstrukci a pozorovaný syntaktický princip přenáší do vlastní tvorby. Odborné syntaktické pojmy používá tehdy, když mu pomáhají přesněji vysvětlit pozorovaný rozdíl nebo účinek.
Výstup	Žák v různých textech vědomě pracuje s větnou stavbou, spojováním vět a slovosledem podle návaznosti, důrazu, rytmu a účinku; porovnává více srozumitelných a jazykově správných podob téhož sdělení a zvolí tu, která nejlépe odpovídá účelu a charakteru textu; samostatně odhalí nejasnost způsobenou stavbou věty nebo slovosledem a upraví ji tak, aby text zůstal přesný, plynulý a srozumitelný; syntaktický princip vědomě využije ve vlastní tvorbě a svou volbu zdůvodní.
Zaměření úlohy	Těžištěm úlohy je vědomá práce s větnou stavbou jako prostředkem významu, stylu a účinku. Žák sleduje, jak uspořádání výpovědi spoluvytváří kontrast, rytmus, důraz a pointu a jak se účinek mění při rozdělení, spojení nebo přestavbě vět. Úloha vede žáka k rozlišení jazykové správnosti a funkční vhodnosti: více syntaktických podob může být správných, ale nemusí být stejně vhodných pro daný účel a charakter textu. Pozorovaný princip žák využívá při revizi i ve vlastní textové produkci.
Metoda	- funkční analýza autentického textu, textová transformace, porovnávání variant, revize a vlastní tvorba - učitel klade otázky směřující k funkci syntaktické volby, například: Co je touto stavbou zdůrazněno? Co se změní, když větu rozdělíme, spojíme nebo přestavíme? Která z jazykově správných variant lépe odpovídá účelu textu a proč?
Forma práce	individuální práce, práce ve dvojicích při porovnávání variant a revizi,

	společná reflexe; závěrečná vlastní tvorba individuálně
Dominantní KK	klíčová kompetence komunikační – Vyjadřování: KKK-VYJ-000-ZV9-001
Jak je dominantní KK rozvíjena	Žák vědomě volí a upravuje větnou stavbu podle komunikačního záměru a charakteru textu. Porovnává různé syntaktické podoby, posuzuje jejich význam, důraz, plynulost a účinek a zdůvodňuje volbu varianty, která nejlépe odpovídá účelu sdělení.
Dominantní ZG	Čtenářská a pisatelská gramotnost – Budování porozumění v četbě a v procesu psaní: ZGC-BPO-000-ZV9-001
Jak je dominantní ZG rozvíjena	Žák při četbě sleduje, jak syntaktické uspořádání ovlivňuje význam, návaznost a účinek textu. Při psaní a revizi porovnává možné formulace a vědomě upravuje větnou stavbu tak, aby komunikát zůstal přesný, soudržný, plynulý a odpovídal zamýšlenému účelu.
Metodický komentář pro učitele	Úloha navazuje na úroveň Na cestě, na níž žák samostatně propojuje výpovědi, porovnává varianty a reviduje problematická místa. Na úrovni Splněno se těžiště přesouvá k vědomé volbě mezi několika jazykově vhodnými syntaktickými možnostmi podle účelu, charakteru a zamýšleného účinku textu. Cílem není úplný formální rozbor ani množství správně použitých syntaktických pojmů. Odborná terminologie má smysl tehdy, když žákovi pomáhá přesněji vysvětlit, proč určitá konstrukce působí jinak než její alternativa. Učitel proto vede žáky od pozorování významu, rytmu, důrazu a pointy k odbornému pojmenování, nikoli opačně. Výchozí text je výrazně stylizovaný. Při reflexi je vhodné rozlišovat, které účinky vytváří větná stavba a které slovní zásoba či obrazná pojmenování. Při převodu do neutrálního informačního textu jsou změny slovní zásoby přirozené, hlavním předmětem hodnocení však zůstává větná stavba a schopnost žáka vysvětlit její úpravu. U otevřených úloh je třeba přijímat více řešení, pokud jsou významově obhajitelná a žák svou volbu zdůvodní. Zvláště důležité je porovnávání variant: dvě mluvnicky možné podoby nemusí být stejně přesné, plynulé ani vhodné pro daný účel. Kritériem úspěchu je proto schopnost žáka analyzovat účinek syntaktického uspořádání, vytvořit a porovnat alternativy, samostatně revidovat problematické místo a vědomě využít syntaktický princip ve vlastní tvorbě. Při časové dotaci 90 minut lze práci rozdělit do dvou bloků: v prvním se soustředit na analýzu, transformaci a porovnávání variant, ve druhém na revizi, vlastní tvorbu a společnou reflexi.

Zadání pro žáky

1

Výchozí text

Zjistil jsem, že máme novou luxusní potravinu. A světe, div se, není to ani exotické ovoce, ani kaviár, je to květák – 74 kaček za kus.

Z neznámých důvodů – tedy aspoň pro mě neznámých – se květák vyšvihl do lepší společnosti. Býval to plebejec ze školních jídelen, teď si tyká s čerstvými fíky a avokádem. Zatímco dřív trčel květák z každé druhé sítěvky, teď je to hrdá koruna vašeho nákupního košíku. Je to signál. Máte-li v košíku květák, dá se čekat, že máte na parkovišti Mercedes.

A člověk k němu taky hned přistupuje s větší úctou, dřív jste si při vaření kvěťáku otevřeli okno, protože smrděl, teď si otevřete okno, aby sousedi věděli, že si dopřáváte. Dáte-li si k obědu květák, znamená to, že už jste v životě něco dokázali, byla to dlouhá cesta, leccos jste si museli odepřít, ale teď si můžete dát květák. To se člověk přímo nadme pýchou, což v kombinaci s kvěťákem není žádný problém.

(Zdroj: Eben, M. (2020). Myšlenky za volantem. – upraveno)

1.1.

Vyberte v textu dvě místa, kde podle vás větná stavba výrazně přispívá k humoru, nadsázce, kontrastu nebo rytmu.

U každého místa vysvětlete:

- Co je ve výpovědi zdůrazněno?
- Jak její části na sebe navazují?
- Jak větná stavba přispívá k účinku textu?

Syntaktické pojmy použijte tam, kde vám pomohou vysvětlení zpřesnit.

1.2

Vyberte část textu o kvěťáku jako znaku společenského úspěchu. Přepracujte ji do dvou podob:

A – krátký humorný sloupek,

B – neutrální informační text.

Zachovejte základní informaci, ale podle potřeby změňte:

- délku a členění vět,
- jejich pořadí,
- způsob spojování,

- slovosled.

Při vysvětlení se zaměřte především na změny větné stavby; změny slovní zásoby zde nejsou hlavním předmětem hodnocení. Potom vysvětlete, které syntaktické změny jste provedli a proč byly pro nový účel potřeba?

1.3

Někdo přepracoval jednu část textu takto:

Dřív lidé při vaření květáku otevírali okno, protože zapáchal, aby sousedi věděli, že si dnes mohou dopřát drahou zeleninu.

Posuďte tuto větu.

1. Je gramaticky možná?
2. Je z ní jednoznačně zřejmé, jak spolu jednotlivé informace souvisejí?
3. Zachovává původní význam?
4. Pokud ne, přepracujte ji tak, aby byla přesná, plynulá a srozumitelná.

Porovnejte svou opravu s řešením spolužáka. Pokud jsou obě správné, vysvětlete, v čem se liší jejich účinek.

1.4

Pracujte s výpovědí o květáku v nákupním košíku a Mercedesu. Vytvořte alespoň dvě další podoby tak, aby obsah zůstal co nejbližší.

Například můžete:

- přesunout podmínkovou část,
- rozdělit souvětí na dvě věty,
- změnit pořadí informací.

Potom rozhodněte:

- Co je v jednotlivých variantách v centru pozornosti?
 - Jak se změnil rytmus?
 - Která podoba vytváří nejsilnější pointu?
 - Která podle vás nejlépe odpovídá Ebenovu textu?
-

1.5

Napište krátký text o běžné věci, která se náhle stala znakem luxusu nebo společenského úspěchu.

Vědomě použijte alespoň dva syntaktické prostředky, které jste pozorovali ve výchozím textu, například:

- kontrast dvou větných celků,
- opakování podobné větné stavby,
- gradaci,
- neobvyklé pořadí informací,
- střídání kratších a delších vět,
- spojení několika informací do výrazné pointy.

Potom označte jedno místo, kde jste větnou stavbu zvolili záměrně, a vysvětlete, jakého účinku jste chtěli dosáhnout a proč jste zvolili právě tuto syntaktickou podobu?

Možné řešení a kritéria úspěchu

1.1

Řešení je otevřené. Žák nemusí pojmenovat všechny syntaktické jevy. Za kvalitní výkon považujeme, pokud dokáže propojit konkrétní způsob větné výstavby s účinkem textu. Nestačí tedy například: „Je tam souvětí souřadné.“

Smysluplné je až vysvětlení typu: Autor staví proti sobě dvě situace, čímž zvýrazňuje kontrast mezi dřívější obyčejností kvěťáku a jeho současným „luxusním“ postavením.

1.2

U humorného sloupku lze očekávat například větší využití kontrastu, rytimizace, kratší pointující věty nebo nápadnějšího pořadí informací.

V neutrální informační podobě může žák vztahy vyjádřit explicitněji, omezit nápadné syntaktické kontrasty a volit plynulejší, méně stylizovanou větnou stavbu.

Kritériem není určitá předem stanovená konstrukce, ale vědomá změna podle účelu a schopnost tuto změnu vysvětlit.

1.3

Problematická varianta vytváří nejasný vztah mezi částmi *protože zapáchal a aby sousedi věděli...* a zároveň směšuje původní a současnou situaci.

Možné řešení může informace opět jasně rozdělit: Dřív lidé při vaření kvěťáku otevírali okno, protože zapáchal. Dnes ho podle autorovy nadsázky otevírají proto, aby sousedé věděli, že si kvěťák mohou dopřát.

Jiné řešení je přijatelné, pokud zachovává význam a je syntakticky jednoznačné.

1.4

Neexistuje jedna správná varianta. Žák má prokázat, že dovede sledovat informační těžiště a pointu. Rozdělení původního souvětí do dvou krátkých vět může například zesílit pointu; přesunutí podmínkové části může změnit to, co čtenář vnímá jako východisko sdělení.

1.5

Vlastní text se neposuzuje podle množství odborných jevů.

Úspěšný výkon znamená, že žák:

- syntaktické prostředky skutečně využil k určitému účinku;
- umí konkrétní místo svého textu označit;
- dokáže popsat, čeho chtěl dosáhnout;
- vysvětlí vztah mezi zvolenou stavbou a účinkem.